

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Diljahon Shaxmurodova ¹

¹ Qashqadaryo viloyati PYMO'MM Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI ANGLASH VA TUSHUNISH
DARAJALARINI BAHOLASHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI**

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini anglash va tushunish darajalarini baholashning ilmiy-metodik asoslari keng yoritilgan. Shuningdek, bilish, o'rganish, qo'llay olish, analiz (tahlil) va sintez, filtr qilish, tanqidiy va tizimli fikrlash, baholash yuzasidan muayyan xulosalar umumlantirilgan.

Kalit so'zlar: bilish, anglash, o'rganish, qo'llay olish, analiz (tahlil) va sintez, filtr qilish, tanqidiy fikrlash, tizimli fikrlash, baholash va xulosa chiqarish.

Kirish (Introduction). Bugungi kunda O'zbekistonni jahonga yuz tutishida va barcha sohalar bo'yicha rivojlanishda oldinda borayotgan davlatlar bilan raqobatbardosh bo'la olishidagi asosiy talab – yoshlarga berilayotgan bilimning sifati bilan belgilanmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining anglash va tushunish darajalarini baholashga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonida dars maqsadlari o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatiga asoslangan holda belgilanadi, bu esa ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori natijaga erishishni kafolatlaydi, o'qituvchi hamda o'quvchilarning o'zaro hamkorligi va o'quv harakatlarini aniq baholash imkoniyatini yaratadi. XXI asrga xos xalqaro talablar asosida o'quvchilar bilimni baholash, o'qitish va ta'lim olishning zamonaviy usullaridan maqsadli foydalangan holda ularni yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lishlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Bugungi kunda taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir. Shuning uchun bu sohaning barcha bosqichlari tubdan isloh qilinib, kompleks rivojlantirilmoqda. Ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning anglash va tushunish

darajalarini rivojlantirish, ularni o'qishga qiziqtirish maqsadida umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi va dasrliklari zamonaviy yondashuvlar asosida modernizatsiya qilinmoqda. Ushbu darsliklar XXI asr kishisi uchun eng zarur bo'lgan "4K" ko'nikmasi bo'yicha ishlab chiqilgan (kritik fikrlash, kreativlik, kollaboratsiya, kommunikatsiya). Ya'ni, bu o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kritik fikrlash – o'z mustaqil fikriga ega bo'lish va uni ifoda etish, masalaga tanqidiy yondashish. Tanqidiy fikrlash – narsalar va hodisalarni analiz qilib asosli xulosalar chiqarish maqsadidagi mulohazalar sistemasi bo'lib, u tanqidiy baholash xarakteriga ega. Ya'ni u tanqidga tayangan analitik fikrlashdir.

Tanqidiy fikrlash (ingl. critical thinking) – narsa va hodisalarni oqilona xulosalar chiqarish bilan tahlil qilishda foydalaniladigan va asoslangan baholar, talqinlar berishga, shuningdek, olingan natijalarni vaziyatlar va muammolarga qo'llash imkonini beradigan mulohazalar tizimi. Umumiy ma'noda tanqidiy fikrlash deganda tanqiddan oldingi fikrlashdan ko'ra yuqoriroq darajada fikrlash ko'zda tutiladi.

Tanqidiy fikrlash – odamning kelib tushayotgan axborotni, jumladan, o'z mulohazalarini shubha ostiga olish qobiliyatidir. Muayyan jamiyatda tanqidiy fikrlash darajasiga o'tish ushbu jamiyatning fuqarolik rivojlanishining boshlanishi uchun zarur shartdir, degan fikr mavjud.

Ta'limning asosiy roli o'quvchilarni jamiyatda muvaffaqiyat qozonish uchun zarur va kerak bo'ladigan sifatli ta'lim berish hisoblangan, kreativ fikrlash hozirgi yoshlarning rivojlanishi uchun zarur ehtiyojdir.

Kreativ fikrlash – bu innovatsion (yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo...) va samarali (amaliy, natijaviy, tejamli, optimal va hokazo) yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni ta'sirchan ifodalashga qaratilgan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.

Kollaboratsiya (collaboration) – umumiy manfaatga birga erishish uchun ikki yoki undan ko'proq kishining sherikchiligi. Hamkorlik – bu umumiy maqsadlarga erishish uchun har qanday sohada ikki yoki undan ortiq tomonlarning (ham odamlar, ham tashkilotlar) birgalikdagi faoliyati jarayoni. O'zaro manfaatli hamkorlik yuzaga keladi: axborot, resurslar, tajriba almashiladi va natijada yangi mahsulot yaratiladi. Raqobat muhitida hamkorlik ishtirokchilari muvaffaqiyatga erishish ehtimoli ko'proq ekanligiga ishoniladi.

Kommunikativlik – shaxslararo muloqot madaniyatiga ega bo'lish, bolani tinglash va eshitish qobiliyati, muomalaga kirisha olish va aloqa o'rnatish, axborot tuplash, turli ijtimoiy munosabatlar o'rnatish va rivojlantirish, bolaning verbal va noverbal xulq-atvorini kuzatish.

Kommunikatsiya – axborot almashinish jarayonidir.

Kommunikativ kompetensiya – muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko'nikmasi.

Kommunikativ kompetensiya — o'quvchilarda guruhlarda va jamoalarda ijodiy ishlay olish, hamkorlik qila olish. O'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalari va kompetentlilik darajalarini shakllantirish bo'yicha tarix fani ta'limi maqsadlarini va baholash mezonlarini aniqroq va yaqqolroq belgilovchi quyidagi tamoyillar belgilandi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Tadqiqotimiz doirasida olib borilgan kuzatishlarimiz va tahlillarimiz natijasida quyidagi tushunchalarning mazmun va mohiyati yuzasidan quyidagicha xulosalarga keldik:

Bilish, o'rganish — o'rganilgan materialni bilib olish, qayta aytib bera olish.

Tushunish, idrok qilish — o'rganilgan materialni xotirada saqlab qolish, mohiyatini idrok etish va tushunganlikni namoyish qilish, bir darvdan boshqa davrga ko'chira olish. U yoki bu holatga tanqidiy baho bera olish. Munozaralarda ishtirok eta olish. O'zining fikrini va qarashlarini fanda olgan bilimlari asosida himoya qila olish.

Qo'llay olish — o'rganilgan umumiy tushuncha, atamalarni, muammoli vaziyatlarga, misol orqali tadbiq eta olish hamda samarali qo'llay olish; Jamoada ishlay olish va yetakchilik qobiliyatlarini namoyon etish; turli xil rollar va mas'uliyatlarni qabul qila olish; boshqalar bilan birgalikda samarali mehnat qila olish.

Analiz (tahlil) va sintez, filtr qilish — berilgan muammoni hal qilish uchun zarur ma'lumotlarni turli xil manbalardan to'plash, tartibga solish, tahlil qilish; o'rganilgan bir butun materialni mayda bo'laklarga, tarkibiy qismlarga ajrata olish va ular orasida munosabatlarni o'rnatish va tahlil qila olish; aniqlangan xususiy natijalarni umumlashtirib, asosiylarini ajratish, xulosa chiqara olish.

Tanqidiy fikrlash va tizimli fikrlash — Masalani anglashda va murakkab qarorlar qabul qilishda puxta dalillar keltirishdan foydalanish; tizimlar voqealar va hodisalar, vaziyatlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni anglash.

Baholash va xulosa chiqarish — voqea va hodisalarga baho bera olish, muammoli vaziyatni ma'lum ichki yoki tashqi mezonlar asosida baholash va taqqoslash, sabab va oqibatlarini o'rganish, natijalarni tahlil qilish asosida tanqidiy fikrlash, xulosa chiqarishdir.

Xulosa shuki, o'quvchilarning bilim, o'quv hamda malakalarini nazorat qilish o'z vaqtida va tizimli ravishda o'tkazilgandagina zarur o'quv va tarbiyaviy samara beradi. O'qituvchi har bir o'quvchining muvaffaqiyatlari qanday ekanligini hamma vaqt bilishi kerak, shundagina u o'quvchilarning xatosini o'z vaqtida aniqlashi va uni tuzatishi, tegishli yordam ko'rsatish mumkin bo'ladi. O'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini nazorat qilish ular uchun o'quv mehnatining motivlarini ko'p jihatdan belgilaydigan rag'batlantiruvchi kuch bo'ladi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. –T.: “O'zbekiston” NMIU. 2018.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022 — 2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida”gi 241-sonli qarori.
3. Shodiyeva M. Boshlang'ich ta'limni o'qitish jarayonini takomillashtirishda milliy uyg'unlikka ustuvorlik va xalqaro tajribalar. Metodik qo'llanma. – Toshkent.: «Qamar-media» nashriyoti, 2020. – 176 b.
4. Shodiyeva M. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish metodikasi. Metodik qo'llanma. – Toshkent.: «Qamar-media» nashriyoti, 2021. –110 b.

5. Shodiyeva M.J. O‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi milliy o‘quv dasturini amaliyotga samarali tatbiq etish omili sifatida // Umumta’lim fanlari metodikasi. – Toshkent, 2021 yil sentabr. №9 (129)-son. – B. 10-12.
6. Shodiyeva M.J. Akmeologik yondashuv asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish // Monografiya. – Toshkent.: “Qamar-media” nashriyoti, 2022. – 272 bet.
7. Shodiyeva M.J. O‘qituvchining kasbiy va ijodiy rivojlanishini tashkil etish tamoyillari // Xalq ta’limi. – Toshkent, 2021. – 2-son. – B.53-56. (13.00.00; №17)
8. Shodiyeva M.J. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy rivojlantirishning ilmiy-pedagogik jihatlari // Zamonaviy ta’lim. – Toshkent, 2021. – 4 (101)-son. – B.58-64. (13.00.00; №10).
9. Shodiyeva M.J. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini kasbiy ehtiyojlar asosida takomillashtirish imkoniyatlari // Xalq ta’limi. – Toshkent, 2021. – 5-son. – B.99-104. (13.00.00; №17)
10. https://t.me/edurtm_uz. Respublika ta’lim markazi.